

A
HERMAN
OTTÓ
MÚZEUM
ÉVKÖNYVE

LVIII–LIX. (2019–2020)

ANNALES
MUSEI
DE HERMAN
OTTÓ
NOMINATI
2019–2020

ANNALES MUSEI DE HERMAN OTTÓ NOMINATI

A HERMAN OTTÓ MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
LVIII–LIX.

MISKOLC
2020

Jahrbuch des Herman Ottó Museums, Miskolc (Ungarn)
Yearbook of the Herman Ottó Museum, Miskolc (Hungary)
Les Annales du Musée Herman Ottó, Miskolc (Hongrie)

Főszerkesztő:
SZOLYÁK PÉTER

Szerkesztette:
TÓTH ARNOLD

A szerkesztésben közreműködött:
BÉKÉSI GÁBOR–JAKAB MÁTYÁS ANDRÁS

Technikai szerkesztő:
TÍMÁR TAMÁS

ISSN 0544–4225

Borítóterv:
FEKETE RÓBERT, SZOLYÁK PÉTER

Lektorálta:
Dobrik István, P. Fischl Klára, Gödölle Mátyás, Gyulai Éva, Kuklay Antal, Kulcsár Gabriella,
Kunt Gergely, Raczky Pál, Tabajdi Gábor, Tringli István

Angol fordítás:
Dúró Tímea, Medve Csaba, Módis Péter, Tóth Arnold és a szerzők

Borítóképek (balról jobbra):

1. Ernst Gräser: Lottchen am Klavier. Kovács Sarolta zongoraművésznő portréja, 1910.
(Jeszenszky Géza tulajdona)

Ernst Gräser: Lottchen am Klavier. Portrait of Sarolta Kovács, pianist, 1910. (Property of Géza Jeszenszky)

2. A Numizmatikai Társulat által Leszih Andornak adományozott névre szóló emlékérem, 1961.

(Herman Ottó Múzeum, HOM HTD 84.48.56.)

Commemorative medal awarded to Andor Leszih by the Society for Numismatics, 1961.

(Herman Ottó Museum, HOM HTD 84.48.56.)

3. Egy parasztcsalád lakodalma: Haraszti István és M. Béres Mária házassági képe, Bódvavendégi, 1937. Veres József felvétele (Herman Ottó Múzeum, HOM Gynsz. 15/2012)

A Wedding of a Peasant Family: Marriage photo of István Haraszti and Mária M. Béres, Bódvavendégi, 1937. Photo by József Veres (Herman Ottó Museum, HOM Gynsz. 15/2012)

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma támogatta.

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja a miskolci Herman Ottó Múzeum
Felelős kiadó: Dr. Szolyák Péter PhD, múzeumigazgató
A kötet megjelenését gondozta: TT Play Kft., Tímár Tamás, Debrecen

Nyomda és kötészet: Kapitális Nyomdaipari Kft., Debrecen
Felelős vezető: ifj. Kapusi József ügyvezető igazgató

TARTALOM

<i>Előszó</i>	9
JAKAB Mátyás András–SIMON László <i>Leszih Andor emlékezete</i>	11
RÉGÉSZET	
CSENGERI Piroska–P. FISCHL Klára–HAJDÚ Melinda– LÁTOS Tamás–PUSZTAI Tamás–TÓTH Krisztián <i>Mezőkeresztes–Lapos-halom újkőkori településének roncsolásmentes kutatása</i>	19
P. FISCHL Klára–KOÓS Judit–MENGYÁN Ákos–SOMOGYI Krisztina <i>Vatta–Testhalom – Részekből egész</i>	41
B. HELLEBRANDT Magdolna <i>A Gáva-kultúra föld- és vízivára Prügy–Tökföldön</i>	65
SZÖRÉNYI Gábor András–PUSZTAI Tamás et al. <i>Hét metszet a Hernád folyó völgyéből.</i> <i>Az M30-as Miskolc–Kassa autópálya építését megelőző régészeti feladatellátás és kutatás</i>	103
CSENGERI Piroska–KERTÉSZ Gabriella Nikoletta <i>A Herman Ottó Múzeum régészeti kutatásai 2015–2016-ban</i>	149
TÖRTÉNETTUDOMÁNY	
TIHÁNYIOVÁ, Monika <i>A gombaszögi pálos kolostor</i>	191
GYULAI Éva <i>Pulszky Terézia és Malwida von Meysenbug rajzai az angliai emigrációban</i> <i>(Ventnor és környéke, Wight sziget, 1855–1856)</i>	205
FÁBIÁN Máté <i>A vármegye vezére. Borbély–Maczky Emil főispáni szerepfelfogásának alakulása</i> <i>a két világháború között</i>	243
KIS József <i>A Virág-ügy. Konceptió eljárás a miskolci jobboldali szociáldemokraták ellen</i>	253

GÁL Máté	
„Lobkovitz László megyei főelőadó úr ellen panasszal fordulok Elnök úrhoz.”	
<i>Zavarok az Állami Egyháziügyi Hivatal vidéki működésében</i>	269
SURÁNYI Béla	
<i>Fejezetek a hazai állattenyésztés-politika történetéből (1867–1989)</i>	281
NÉPRAJZ	
BODNÁR Mónika	
<i>Üvegnegatívok Bódvavendégiből 3. Egy parasztcsalád lakodalma</i>	305
MŰVÉSZETTÖRTÉNET	
HAJDÚ Ildikó–KÁKÓCZKI András	
<i>Művészet, önkéntesség, múzeum.</i>	
<i>Fejezetek a képzőművészethez kapcsolódó civil szervezetek miskolci történetéből</i>	323
HAJDÚ Ildikó	
<i>Matyó asszony Miskolcon. Sóváry János szobrának története</i>	341
PIRINT Andrea	
<i>Arckép és önarckép. Dr. Nagy Róbert orvos-műgyűjtő portréja</i>	355
VÁMOSI Katalin	
<i>A tiszaujvárosi Patrona Hungariae Római Katolikus Templom építéstörténete</i>	371
KÖZLEMÉNYEK	
SZAKÁLL Sándor	
<i>Aragonit utáni opál átalakok a tarcali dácsit köfajtából</i>	389
HAZAG Ádám	
<i>Vésett pengéjű kardok a Herman Ottó Múzeum történeti fegyvergyűjteményében</i>	393
HIDEG Ágnes	
<i>Kovács Sarolta zongoraművésznő (1891–1979).</i>	
<i>Adatok Miskolczy-Simon Jánosné / Thurzó Nagy Lászlóné életútjához</i>	409
KURUCZ Ádám	
„Messze vagyok tőled rózsám, Aradon.”	
<i>Radeczky Lajos szakaszvezető katonakönyve</i>	419
PRÓKAI Margit	
<i>Mérföldkövek Miskolc közkönyvtárainak 140 éves történetében</i>	445
VIGA Gyula	
<i>Szabadfalvi József és a kézművesség kutatása</i>	453
Szerzői útmutató	461

TABLE OF CONTENTS

<i>Preface</i>	9
JAKAB, Mátyás András–SIMON, László <i>In memory of Andor Leszih</i>	11
ARCHAEOLOGY	
CSENGERI, Piroska–P. FISCHL, Klára–HAJDÚ, Melinda– LÁTOS, Tamás–PUSZTAI, Tamás–TÓTH, Krisztián <i>Non-destructive research of the Neolithic settlement at Mezőkeresztes–Lapos-halom</i>	19
P. FISCHL, Klára–KOÓS, Judit–MENGYÁN, Ákos–SOMOGYI, Krisztina <i>Vatta–Téshalom – Assembling the whole from its parts</i>	41
B. HELLEBRANDT, Magdolna <i>Hillfort and water fortress of the Gáva-culture at Prügy–Tököföld</i>	65
SZÖRÉNYI, Gábor András–PUSZTAI, Tamás et al. <i>Seven sections from the Hernád Valley. The archaeological research project prior to the construction of the M30 motorway between Miskolc–Kassa</i>	103
CSENGERI, Piroska–KERTÉSZ, Gabriella Nikoletta <i>Archaeological research at the Herman Ottó Museum in 2015–2016</i>	149
HISTORY	
TIHÁNYIOVÁ, Monika <i>The Pauline Monastery of Gombaszög</i>	191
GYULAI, Éva <i>The drawings of Terézia Pulszky and Malwida von Meysenbug made in emigration to England (Ventnor and surroundings, Isle of Wight, 1855–1856)</i>	205
FÁBIÁN, Máté <i>The leader of the county. The development of Emil Borbély-Maczky's conception of the role of count between the two World Wars</i>	243
KIS, József <i>The Virág-affair. Conceptual trial against the right-wing social democrats in Miskolc</i>	253

GÁL, Máté	
<i>"I complain to Mr. President against the county's Chief Executive László Lobkovitz."</i>	
<i>Disruptions in the regional operation of the State Ecclesiastical Office.....</i>	269
SURÁNYI, Béla	
<i>Chapters from the history of Hungarian animal husbandry policy (1867–1989)</i>	281

ETHNOGRAPHY

BODNÁR, Mónika	
<i>Glass negatives from Bódvavendégi, Part 3. A wedding of a peasant family.....</i>	305

ART HISTORY

HAJDÚ, Ildikó–KÁKÓCZKI, András	
<i>Art, volunteering, museum. Chapters from the history of non-governmental organizations</i>	
<i>related to the fine arts in Miskolc</i>	323
HAJDÚ, Ildikó	
<i>"Matyó" mother in Miskolc. The story of the sculpture by János Sóváry</i>	341
PIRINT, Andrea	
<i>Portrait and self-portrait. Portrait of doctor-art collector dr. Róbert Nagy</i>	355
VÁMOSI, Katalin	
<i>The history of the construction of the Roman Catholic Church Patrona Hungariae in Tiszaújváros</i>	371

PROCEEDINGS

SZAKÁLL, Sándor	
<i>Opal pseudomorphs after Aragonite from the Tarcal Dacite quarry.....</i>	389
HAZAG, Ádám	
<i>Swords with engraved blades in the historical weapon collection of the Herman Ottó Museum.....</i>	393
HIDEG, Ágnes	
<i>Sarolta Kovács, pianist (1891–1979).</i>	
<i>Information on the life of the spouse of János Miskolczy-Simon / László Thurzó Nagy.....</i>	409
KURUCZ, Ádám	
<i>"I am far from you my rose, in Arad." Manuscript military book of Lajos Radecky</i>	419
PRÓKAI, Margit	
<i>Milestones in the history of public libraries of Miskolc</i>	445
VIGA, Gyula	
<i>József Szabadfalvi and the research of handicrafts</i>	453
<i>Author's guide.....</i>	461

VÉSETT PENGÉJŰ KARDOK A HERMAN OTTÓ MÚZEUM TÖRTÉNETI FEGYVERGYŰJTEMÉNYÉBEN

Hazag Ádám

Herman Ottó Múzeum, Miskolc

Absztrakt: A Herman Ottó Múzeum fegyverraktára majd 1000 darabos tárgyi anyagot őriz, amely a 14–20. század haditechnikai emlékeit öleli fel. A gyűjtemény jelentős részét képezik a hidegfegyverek, melyek a korai tűzfegyverek mellett, illetve azoknak szerepét kiegészítve a 20. század közepéig jelentős szerepet töltek be a hadszíntereken. Jelen közlemény a gyűjtemény nyolc kiemelkedő darabját mutatja be, azokat a kardokat, amelyek pengéjén vésett feliratok és díszítmények találhatók. A vésett pengéjű kardok a fegyver státusz-szimbólum funkciójára utalnak, változatos technikai és formai sokszínűségükkel jelentős művelődéstörténeti értéket hordoznak. A publikáció a gyűjteményi katalógusokra jellemző információkkal, műtárgyfotókkal közli a Herman Ottó Múzeum műtárgyait.

Kulcsszavak: kard, fegyver, huszár, pallos, szablya fringia, tausírozás

A kard. Fegyver, státuszszimbólum, jelkép. Bátorságot, rangot, gazdagságot jelez. De miért emelkedhetett a hadi szerszámok között a legmagasabban értékelt fegyvertípusok közé? Talán azért, mert nem volt előélete, amennyiben a kést nem tekintjük annak, nem kötődik a hagyományos halász-vadász-gyűjtőgetű életmód eszközeiből kifejlődött fegyverekhez, mint a lándzsa, íj, balta, vagy a sokféle ütésre szolgáló fegyvertípus.

A kard megjelenése a fém megmunkálásához köthető, a bronz megismerésével (Kr. e. 4. évezred közepe) lehetővé vált, hogy a késnél hosszabb pengéket állítsanak elő, és bár ezek a fegyverek a fém tulajdonságai miatt még relatíve rövidek (~60cm) voltak, már kardnak tekinthetők. A kardnak egyetlen funkciója van, nem jó semmi másra, csak harcban lehet hasznát venni, így kiemelkedik a többi fegyvertípus közül. Nem lehet véletlen, hogy még a ma emberének is a harcra, vagy háborúra először a kard jut eszébe.

A kard előállítására nagy szakmai tudást igényelt/igényel, 90%-ban valamilyen fémből készült, így, főleg történetének első időszakában igen drága volt, csak kevesek engedhették meg maguknak birtoklását. Mivel egyértelműen emberi élet kioltására szolgált, a

társadalom döntő hányadától tiltották mindennapi viselését, mígnem lassan a társadalomban betöltött szerep jelképévé vált. Mint ilyen, nagy becsben tartották, sokszor szerepel bronz- és vaskori sírmellékletekben, ahová minden esetben magas rangú személyt temettek, így is jelezve rangját.

Ha teheték, díszítették a kardot, nemes fémmel, drágakövet illesztettek a fegyver markolatába, a pengéhátra, kardhüvelyre, ezzel is kiemelve viselőjének gazdagságát. Részben ugyanilyen okból jelennek meg a pengevésetek is: egyrészt díszítette a fegyvert, másrészt a penge lehetőséget adott nagyobb méretű szimbólumok, képi ábrázolások, szövegek megjelenítésére is, így személyes tárggyá téve a kardot.

A pengevésetek formailag igen széles körűek, lehet csak a tulajdonost jelölő név, monogram, hosszabb szöveg, jelmondat, vallási szöveg, szimbólum, szimbólumrendszer (ide értendő a címer), vagy egyszerűen csak díszítőelem, illetve ezek keveréke. Kivételükben is változatos képet mutatnak, egyszerű, saját kézzel, illetve mester által vésett, mindennapi, vagy nemes fémekkel tausírozott – berakásos, és maratott pengeképeket különböztethetünk meg. Különállónak tekinthetők a jogot képviselő fegyverek, mint

az uralkodói kardok, vagy hóhérpallosok, amelyek inkább csak jelképes funkciót tölthettek be, harci szerepük nem volt, azonban véseteik elárulják valós szerepüket.

A mai kor embere hálás lehet, hogy elődei ilyen különleges jegyekkel látták el fegyvereiket, és bár céljuk nem ez volt, ezek a tárgyak sokat mesélhetnek a múlt-ról, régen volt tulajdonosaik életéről. Mindenképpen kiemelném, hogy a szerző nem szakavatott képviselője a megjelölt témának, csak a kollekciónak gondozójaként, érdeklődve tekint a Történeti Fegyvergyűjtemény anyagára, és lehető legjobb tudása szerint próbálja azt a nagyközönség elé tárni.

KATALÓGUS

1. HOM TGY 53.884.1. FEJEZŐ PALLOS, MISKOLC, 14. SZ. MÁSODIK FELE – 16. SZ. ELEJE

Teljes hossz: 1010 mm
Penge hossza: 790 mm
Penge szélessége fent: 50 mm, lent: 40 mm
Keresztvas hossza: 180 mm, gombja: 10 mm
Markolatgomb: 5–3,5 mm (LESZIH 1906, 96.)

Ez a műtárgy a Miskolci Herman Ottó Múzeum Fegyvergyűjteményének egyik legkiemelkedőbb darabja. Nem véletlenül fejező néven, hiszen a fejező, hóhérpallosok soha nem voltak harcban használandó eszközök. Formailag is eltértek a korszak harci pallosaitól, amit jól jellemez a széles penge, valamint a harcban használt fegyvereknél elengedhetetlen hegy lekerekítése, vagy levágása. Mivel ezek a kardok szimbolikus jelleggel bírtak, nem harci viseletre készültek, egyes esetekben a fejező pallosoknál a lekerekített hegybe rovátkákat is véstek, hogy senki ne használhassa harcban (ŠACH 1999, 55). A fejező, hóhérpallosok az adott város jelképei voltak, amik egyaránt képviselték a város büntetőjogát, valamint a végrehajtás eszközeiként szolgáltak. A középkorban több kivégzési módszer ismert volt, így a kerékbetörés, akasztás, azonban nemes emberek esetében ezeket a „megalázó” módszereket mellőzve a lefejezést tartották elfogadhatónak, ezzel is megkülönböztetve a kiemelkedő társadalmi réteget az átlag közembertől (1. kép).

Miskolc városa kétszer is elnyerte a pallosjogot, először Zsigmond királytól 1395. október 2-án

Modoron kelt oklevelében, majd II. Lajostól a Budán 1519. június 16-án kelt privilégiumban (LESZIH 1906, 93–94). A két oklevél között több mint 120 év telt el, így kérdéses, hogy maga a pallos mikor is készült. Több, a korszak kardtípusának áttekintése után, szubjektív megítésem alapján nem keletkezhetett a 15. század második fele előtt, mivel addig a magyarországi kardok markolatgombja inkább négyzet, kör, félkör alakú volt, míg a körte alakú markolatgomb csak a 15. század második felében jelenik meg, így stílusában inkább II. Lajos uralkodásának korszakára tehető (CSILLAG 1971, 26–32 kép).

Kiemelkedő jellegzetessége a fegyvernek a markolatgomb kidolgozottsága. Ennél a pallosnál a körte alakú gombrészt egy kétarcú emberfejet formázó sárgaréz plasztikával helyettesítették, innen ered nem hivatalos neve is, több esetben Janus-pallosként emlegetik (2. kép).

A penge díszítése:

Egyik oldalán a markolattól 126 mm-re egy arannyal tausírozott, három részre osztott kisebb körmotívum képe látható, mely a kerékbetörés szimbóluma (3. kép), míg túloldalán a markolattól 151 mm-re egy akasztófa stilizált képe található (4. kép). A penge motívumai nem túl részletesek, inkább csak utalnak a használat jellegére, ám forrásokból tudható, hogy ez az egyetlen olyan ismert miskolci hóhérpallos, melyet valóban használtak ítéletvégrehajtásra.

2. HOM TGY 92.29.1. NEHÉZLOVAS PALLOS (HIBRID), 15. SZÁZAD / 18. SZÁZAD ELSŐ FELE

Teljes hossz: 942 mm
Penge hossz: 794 mm
Penge szélesség: 32 mm
Markolat hossz: 148 mm
Keresztvas hossz: 116 mm

Markolatkosára rézből készült, a keresztvasból, illetve a markolatkegyel külső oldaláról 2 szárból kiindulva 7x6 cm-es kagylóhéjat formáz. Belső oldalon a rombusz alakú markolattüskére hüvelykujj-bújtató karikát szereltek, mely a nehézkes pallos könnyebb irányíthatóságát tette lehetővé. Markolatkupakja oroszlánfejet formáz, hátlapja a keresztvasba csatlakozik, markolata enyhén előre ívelt, bőrrel borított, bordázott fa.

A fegyver a közlemény több részében is leírásra kerülhetne. Típusa és végleges formája arra sarkalna, hogy a későbbiekben foglalkozzunk vele, de a fegyver fő eleme, a penge mégis azt az időbeli, logikai sorrendet követeli meg, hogy – már csak a közlemény címe miatt is – itt mutassuk be.

A pallos formailag az egyenes kardpenge és az előrehajló szablyamarkolat összeolvadásából kialakult fegyvertípus, mely lehetővé teszi a fegyverrel való nagy erejű csapást, illetve vágást, emellett szúrásra is kiválóan alkalmas (ŠACH 1999, 155) (5. kép). Mivel a magyar lovasságnál, huszárságnál a kosármarkolatos típusok osztrák hatásra csak a 19. század közepén jelennek meg, így valószínűleg idegen földön készült fegyverről lehet szó. Külföldi hadseregekben a nehézlovas hadviselés elengedhetetlen kelléke volt a pallos, melyet igen változatos formában használtak mind a vértés, mind a dragonyos egységek.

Ennek a fegyvernek a különlegessége az, hogy pengéje sokkal korábbi, mint mostani formája, és eredetileg teljesen más funkciót látott el. A penge rajzolatát szemügyre véve feltűnik két szimbólum, melyek arra utalnak, hogy eredetileg egy hóhérpallos része volt, csak a későbbiekben hasznosították újra, harci célokra alakították át. Ezt támasztja alá, hogy a fegyveren található berakásos vésetek egy része a pengéhátnál megtörik, csak részben látható, mintha kettévágták volna őket. És talán a valóságban ez is történhetett, vagyis egy, már használaton kívüli hóhérpallos pengéjét vágták szét, ezzel keskenyítve azt, majd kosaras markolattal szerelve újra hasznosították. Tovább erősíti ezt az elméletet a penge felirata és datálása (1456). Ez a módszer nem lenne egyedül, a 18. század elejéről származó nehézlovas pallosok között található 1414-es évszámmal, valamint passau-i farkas-jeggyel rendelkező penge is (CSILLAG 1971, 60).

A penge díszítése:

Sárga fémmel tausírozott jegyei: külső oldalon a markolattól a hegy felé tartva, hármaskoncentrikus körben kereszt, majd kezében szablyát tartó kéz. Feljebb újra koncentrikus körökben kereszt, majd GOT MEIN HER / ISTEN AZ ÉN URAM felirat (6. kép). Belső oldalán koncentrikus körök keresztel, majd akasztófán lógó emberalak, újabb körkereszt szimbólum, majd a díszítést 1456-os évszám

zárja le (7. kép). A két fő elem, a szablyát tartó kéz, és a másik oldalon látható akasztott emberalak illetve a hiányos mintázat arra utal, hogy az eredeti fegyver egy hóhérpallos lehetett, melyet a későbbiekben alakítottak át nehézlovas pallossá.

3. HOM TGY 78.123.1. KELETI FORMÁJÚ SZABLYA, 18. SZÁZAD

Teljes hossz: 1003 mm
Pengeél hossz: 893 mm
Pengeszélesség: 33 mm
Ívmagasság: 112 mm
Markolathossz: 110 mm
Keresztvas hossz: 102 mm
Fokél: 25 mm

Magyarországon a 15–16. században újra megjelenő, majd a 17. századra szinte egyeduralgódóvá váló szablyák előképeként tekinthető ez a fegyver. A leírásra kerülő szablya a 17. században készülhetett, azonban formájában és kialakításában megmutatkozik, honnan is eredeztethető a típusforma (8. kép). Ez a perzsa ízlésű fegyver, „samsir-oroszlánfarok”, több jellegzetességében megegyezik a Magyarországon elterjedt formával, valószínűleg ebből az alaptípusból, török közvetítéssel alakult ki a magyar szablyatípus. Erősen görbült formájú, foka a penge 1/3-tól középrészen megerősített, a markolattól induló vércsatorna a fokélig fut. Biztosra nem vehető, de elképzelhető, hogy zsákmányként kerülhetett Magyarországra, mint ahogy az sem zárható ki, hogy későbbi korszakban készült perzsa mintára.

Keresztvasa rövid, egyenes, mindkét végén gombalakban végződik, markolattüskéje rombusz alakú, markolatgombja erősen előre ívelt, a keresztvassal párhuzamos hajlású. Markolata szaruból és sárgarézből készült, hiányzó részeit utóbb rézdróttal pótolták. A szablya hüvelye fából készült, indamintás nyomott bőrborítással, fém szereléssel.

A penge díszítése:

Mindkét oldala azonos, markolattól hegye felé vésett levélmotívum, felette pajzs és kard képe leveles ágakkal, végül hadizsákmány jelzés, közepén lófarkas, két oldalt félhold csúcspdíszű zászlókkal (9. kép). A vésetek elárulják, hogy a fegyver valószínűleg hadizsákmányként kerülhetett Magyarországra, illetve, hogy gazdája hadat viselt személy volt. Azonban a díszítő elemek között található egy igen érdekes részlet is, ez

a pengevéseten szereplő szablya formája. Ezen a véseten egy markolatkengyellel ellátott szablya látható, azonban az ilyen típusú szablyák csak a későbbiekben jelennek meg, ezért elképzelhető, hogy a pengedíszek csak később kerültek a fegyver pengéjére.

4. HOM TGY 53.898.1.

MAGYAR SZABLYA, 17. SZÁZAD ELSŐ FELE

Teljes hossz: 863 mm
 Pengeél hossz: 788 mm
 Penge szélessége: 36 mm (fokélnél 37 mm)
 Fokél hossza: 251 mm
 Vércsatorna hossza: 585 mm
 Penge ívmagassága: 28 mm

Sajnos ennek a szablyának csak a pengéje maradt fent, mind markolata, mind keresztvasa hiányzik, így beazonosítása nehezebb, mint a többi fegyveré. Szerencsére jellegzetes pengeformája sokat elárul koráról, stílusáról (10. kép).

A penge alakja jellegzetes keleti formára utal, mely a 16–17. században terjedt el Magyarországon, és különböző formákban, a helyi ízlésnek megfelelően alakulva jelenik meg a korszak fegyvereinél. Leginkább feltűnő része a fokél kiszélesedése, az ún. „jelmán-hegy” (WITHERS 2010, 208), mely a pengehát 2/3-nál jelentkezik, átfedve a pengén végigfutó vércsatornát is. Ilyen, a pengehegyet súlyosabbá tevő, kiszélesedő fokél mutatkozik a korabeli török és perzsa szablyáknál, azonban azoknál a pengeív magassága jóval nagyobb, sokszor nem is teljesen köríves, hanem a penge kiszélesedésénél meghajlik, vagy megtörik, erre az ívtörésre legjobb példa a méltán híres török lovas szablyatípus, a *szeif*, vagy *kilids* (CSILLAG 1971, 45–49 kép).

A penge díszítése:

A penge mindkét oldalán rézzel tausírozott jegyek láthatók, melyek a kiszélesedő fokélig díszítik a fegyvert, kivitelezésük egyszerű, a vésetek nem szimmetrikusak, a nagyobb méretű szimbólumok hiányosak, túlérnek a pengeháton. Külső oldalán kereszt ábrázolás (a rézbetét már hiányzik), felette két rombusz mintával. Ezt követően rozetta mintázat, felette máltai kereszt (mindkét alakzat túlér a pengeháton). A penge középrészén egy három szarvval ábrázolt állat alakja látható, mely leginkább tehénre/bikára hajaz, ez lehetséges mesterjel, vagy a megrendelő által kért mintázat (11. kép). A díszítősort egy három szimbólumból, vagy betűből álló rövidítés zárja. Betűket valószínűsít az,

hogy a jelek között pontozás látható, valamint sejteni lehet „mögötte” latin betűket, értelmezni azonban sajnos nem sikerült. Végjel zárja le a díszítést, mely a penge másik oldalán ugyan ott megjelenik.

Belső oldalán a túloldal díszítése ismétlődik, kereszt, rombusz, rozetta, kereszt, a nagyobb szimbólumok szintén hiányosak. Ezen az oldalon négy szimbólumból, illetve betűkből álló rövidítés látható, melyet a túloldalon is szereplő végjel zár le (12. kép).

A két jelsorozat alkotó vésetek, saját megítélés alapján torzított latin betűk lehetnek, mely szerint a külső oldalon D.N.P, míg túloldalán P.I.N.D. rövidítés lenne, de jelentésük nem ismert. Ezt talán alátámaszthatja az is, hogy az igen keresett, jó minőségű török acélpengéket nyugatra is exportáltak, melyeken sokszor torzított latin betűs felirat látható (CSILLAG 1971, 43).

5. HOM TGY 53.902.1.

MAGYAR SZABLYA, 18. SZÁZAD KÖZEPE

Teljes hossz: 895 mm
 Pengeél hossz: 765 mm
 Penge szélesség: 46 mm
 Penge ívmagasság: 55 mm
 Keresztvas hossz: 125 mm
 Fokél hossza: 243 mm

A 18. század közepén jelenik meg ez az igen jellegzetes szablyatípus, melynek különlegessége, hogy pengeszélessége legalább 4 centiméter, így meghaladja az eddigiekben bemutatott fegyverekét (13. kép). Felhasználása igen sokrétű volt, a huszárság, testőrség, és a gyalogsági tisztek egyaránt használták. A legtöbb ilyen típusú fegyveren a penge szélessége miatt részletes, nagyméretű vésetek találhatóak, legelterjedtebb a csillagokkal és nappal, holddal együtt ábrázolt Szűz Mária, illetve túloldalán a kettős kereszt motívum, melyet gyakran több soros könyörgésekkel, jelmondatokkal egészítettek ki.

Széles vércsatornája a pengeél vonalát követve mindkét oldalon majdnem a penge hegyéig tart. Szereléke sárgaréz, kézvédő kengyele az egyenes, átfekvő végén gömbalakban végződő keresztvasból fut le, alsó részén enyhén kiszélesedő hajlítással kapcsolódik a markolathoz. Markolatkupakja és markolatkupak lapja hiányzik, bordázott fából készült, bőrrel bevont markolata kissé előre hajló. Rövid egyenes markolat-tüskéje mindkét végén lekerekített.

A penge díszítése:

Belső oldalán a markolat tövétől keretben díszes írásmóddal: „Deus Exercituum Bellator Fortissime Esto Mecum”, *Seregek istene, leghatalmasabb hadakozó légy velem* felirat. Felette felhőkből kiemelkedő kettős kereszt „In Hoc Signo Vincas”, *E jelben győzni fogsz* jelmonddal (14. kép). Másik lapján emberarcú fekvő holdsarlón álló Madonna képe, „Maria Mater Dei Patronia Hungaria Sub Tuum Presidium Confugio”, *Mária Isten anyja, Magyarország védőasszonya, oltalmad alá menekülők* könyörgés olvasható (15. kép).

6. HOM TGY 2019.12.1. MAGYAR SZABLYA, 18. SZÁZAD KÖZEPE

Teljes hossz: 1220 mm
Pengeél hossz: 870 mm
Penge szélesség: 40/32/40 mm
Fokél: 165 mm
Markolat hossz: 130 mm
Keresztvas hossz: 122 mm

Az előzőnek megfelelő típusú szablya. A penge mindkét oldalán széles, nem túl mély vércsatorna húzódik, mely a markolattól majdnem a hegyig fut, jóval túlnyúlva a fokélézés kezdeténél. A pengeforma egyedisége, hogy markolatánál a pengeszélesség 40 mm, amely lassan keskenyedve a fokélig tart (32 mm), majd hirtelen újra kiszélesedve eléri a kezdeti szélességet, így egy igen nehéz, bárdszerű hegyet képez (16. kép).

A szablya szerelése az előzőben leírt fegyverrel azonos, ám ebben az esetben mind a markolatkupak, mind annak lapja fennmaradt. A markolatkupak a jellegzetes csapott sasfej formájú, markolatkupak lapja növénymotívum vésetekkel díszes.

A penge díszítése:

Külső oldalán markolattól hegy felé, markolatnál közvetlenül téglalap keretben hadizsákmány képe: harci dobok, lándzsás zászlók, lobogók ábrázolásával. Fentebb bajszos török katona ábrázolás, részletesen kidolgozott ruházatban, turbánján félhold dísszel, illetve alatta hatágú csillaggal. Ezt követően ovális kartusban ember arcú félhold, körülötte félig takarva harci dobok, szablyák, ijak, az ovális felső részén forgós turbán. E felett „napkorong” részletének ábrázolása, ezt követően hadijelvény keresztbe tett ij, nyílvevesszők és harci trombita rajzával (17. kép).

Belső oldalon a külső oldallal megegyező hadizsákmány ábrázolás kissé kopott vésete. Ezt követően öt nagyméretű, részletesen kidolgozott szimbólum látható, közöttük kisebb hold, illetve csillagjegy vésetekkel. A nagyméretű szimbólumok megfejtése nagy kihívást jelentett, de az analógiák (ŠACH 1999, 132) alapján úgy tűnik, kabbalisztikus jelek lehetnek, melytől tulajdonosa szerencsét és sikert várt. Az említett szimbólumok felett a külső oldalon már látott török alak látható (18. kép). A szablya különlegessége, hogy pengedíszeken túl, az erős, hangsúlyozottan vastag pengefokot indamotívumos véset díszíti, mely valószínűleg a gyártó jelzése lehet.

7. HOM TGY 2019.11.1. MAGYAR HUSZÁRSZABLYA, 18. SZÁZAD KÖZEPE

Teljes hossz: 875 mm
Pengeél hossz: 750 mm
Penge szélessége: 32 mm
Fokél hossza: 155 mm
Penge ívmagassága: 58 mm
Markolat hossz: 125 mm
Keresztvas hossz: 130 mm

A magyar lovassági szablyaforma a 17. század végén, 18. század elején egész Európában elterjedt. Ebben az időszakban azonban nem volt egységes, hivatalosnak tekinthető formatípus, több egymástól eltérő pengeszerkezetű, szerelékű fegyvertípussal találkozunk, melyek használatát általában az egyes huszárezredek ezredtulajdonosai határozták meg. Ezekből az egyik jellegzetes példa az itt bemutatásra kerülő, 18. század közepén használt huszár szablyatípus (19. kép).

A szablya biztosan lovassági harchoz készült, ezt jelzi a markolaton található „fűzőlyuk”, melyen a markolatszíjat fűzték át, elkerülendő az esetleges fegyvervesztést, azaz hogy harc közben, lefegyverzés következtében elveszítsék fegyverüket. Az is bizonyos, hogy nem legénységi kardról van szó, hiszen azokat vas szerelékkel látták el, míg a tisztí fegyverek szerelékai – mint az itt tárgyalt szablyáé is – sárgarézből készültek. Pengéje keskeny,¹ megerősített pengéhattal és széles, majdnem a hegyig tartó, markáns vércsatornával készült.

Markolattüskéje egyenes, pálca alakú, alsó fele a markolatba sülyesztett. Markolata enyhén ívelt,

1 A később tárgyalt, szintén korabeli szablyatípusokhoz képest.

bordázott fa, bőr borítással, markolatkupakjának hátrésze a keresztvasig visszatart, pótoltszegeccsel erősített.

Penge díszítése:

Külső oldalon, markolattól a hegy felé vésett indadíszítés csillagokkal, felette „Vivat Maria Theresia” felirattal. A felirat után újabb véset látható, mely sajnos igen megkopott, lehetséges hogy hadijelvény, illetve elképzelhető, hogy az ezredtulajdonos címerét mintázza² (20. kép). Belső oldalon a külső oldalnak megfelelő indamintázat, majd vélhetően³ a koronás kétfejű sas vésete látható. Ez a szimbólum a korszakra jellemző mintázat, a Rákóczi-szabadságharc bukása után általánosan elterjedt díszítőelemmé vált.

**8. TGY. 53.904.1.
1803 M HUSZÁRSZABLYA**

Teljes hossz: 1037 mm
Pengeél hossz: 892 mm
Penge szélessége: 40 mm
Penge ívmagassága: 55 mm
Markolat hossz: 145 mm
Keresztvas hossz: 140 mm

A magyar huszárszablyák kategóriájába tartozik a következő fegyver is. A fentiekhez hasonló pengetípus, azonban mind a penge minősége, mind a pengén található vésetek színvonalát illetően jócskán elmarad az előzőek mögött (21. kép). A penge anyagában is rosszabb minőségű, több helyen enyhén hajlott, mind az él, mint a penge hát sérült. Markolata egyszerűsített, egyenes keresztvasa bőrrel bevont, markolatán a gombig felező kézvédő pánttal, markolatüskéje nincsen, markolatgombja csapott sasfej alakú. A kézvédő kenyel és a markolat találkozásánál a markolatszár részére korábban felszerelt mozgatható karika is megtalálható, bár ez elvileg az 1803. évi módosításkor megszűnt (CSILLAG 1971, 68).

A penge díszítése:

A fegyver pengéjének külső oldalán koronás kétfejű sas látható, belső oldalon C. B. monogram, valószínűleg a megrendelő, használó nevének kezdőbetűi.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Külön köszönet illeti Bánfalvy Ferencet és restaurátor kollégáit, amiért elviseltek és segítettek munkámat.

RÖVIDÍTÉSEK

HOM TGY – Herman Ottó Múzeum, Történeti Tárgyi Gyűjtemény, Miskolc

IRODALOM

CSILLAG Ferenc

1971 *Kardok történelmünkben.* Zrínyi Kiadó, Budapest.

KOVÁCS S. Tibor

2010 *Huszárfegyverek a 15–17. században.* Martin Opitz Kiadó, Budapest.

LESZIH Andor

1906 Miskolc város fejező pallosai. In BALOGH Bertalan (szerk.): *A Borsod-Miskolci közművelődési és múzeum egyesület 1905/6. évi évkönyve.* Miskolc, 93–96.

ŠACH, Jan

1999 *Régi kardok, török, buzogányok a cséphadarótól a párbajtőröig.* Új Ex Libris Könyvkiadó, Budapest.

WITHERS, J. S. Harvey

2010 *Kardok és szablyák képes enciklopédiája.* Kosuth Kiadó, Budapest.

2 A korszakban ennek feltüntetése a pengén szokásos volt.

3 A kopás miatt nehezen kivehető.

**SWORDS WITH ENGRAVED BLADES IN THE
HISTORICAL WEAPON COLLECTION OF THE HERMAN OTTÓ MUSEUM**

Keywords: sword, weapon, hussar, sabre, broadsword, fringia, damascene

The historical weapon collection of the Herman Ottó Museum includes 1,000 pieces of arms, which dates back to the 14th–20th centuries. A significant part of the collection is made up of cold weapons, which, in addition to the early firearms, played a significant role on the battlefields until the middle of the 20th century. This publication is a catalogue, which interprets 8 pieces of the historical weapon collection. These swords have engravings or damascened ornaments (images, pictures, symbols, inscriptions etc.) on their blades. The swords with engraved blades indicates social status, and their various decorations and ornaments represent outstanding value in the cultural history. The catalogue publishes the most important technical and museological data and also some high resolution photographs of the artefacts. Special thanks to Ferenc Bánfalvy and his restorer colleagues for enduring and helping the author with his work. [translated by Arnold Tóth]

Ádám Hazag

1. kép. Miskolc város fejező pallosa. HOM TGY 53.884.1.

(Fotó: Baranczó Benedek)

Fig. 1. Executioner's broadsword of Town Miskolc. HOM TGY 53.884.1.

(Photo by Benedek Baranczó)

2. kép. Fejező pallos Janus-arcú markolatgombja. HOM TGY 53.884.1.

(Fotó: Baranczó Benedek)

Fig. 2. Janus-faced grip button of the executioner's broadsword. HOM TGY 53.884.1. (Photo by Benedek Baranczó)

3. kép. Fejező pallos pengéjén látható tausírozott kerék.
HOM TGY 53.884.1. (Fotó: Baranczó Benedek)
*Fig. 3. Damascened wheel on the blade of the executioner's
broadsword. HOM TGY 53.884.1. (Photo by Benedek Baranczó)*

4. kép. Fejező pallos pengéjén látható tausírozott akasztófa
ábrája. HOM TGY 53.884.1. (Fotó: Baranczó Benedek)
*Fig. 4. Damascened depiction of gallows on the blade of the
executioner's broadsword. HOM TGY 53.884.1.
(Photo by Benedek Baranczó)*

5. kép. Nehézlovas pallos (hibrid), 15. század / 18. század első fele. HOM TGY 92.29.1. (Fotó: Kiss Tanne István)
 Fig. 5. Armoured cavalry broadsword (hybrid), 15th century / first half of the 18th century. HOM TGY 92.29.1. (Photo by István Kiss Tanne)

6. kép. Pallos pengéjén látható tausírozott rozetták, szablyát tartó kéz, GOT MEIN HER felirattal. HOM TGY 92.29.1.
 (Fotó: Kiss Tanne István)
 Fig. 6. Depictions on the blade of the broadsword: damascened rosettes, a hand holding a sabre, with the inscription GOT MEIN HER.
 HOM TGY 92.29.1. (Photo by István Kiss Tanne)

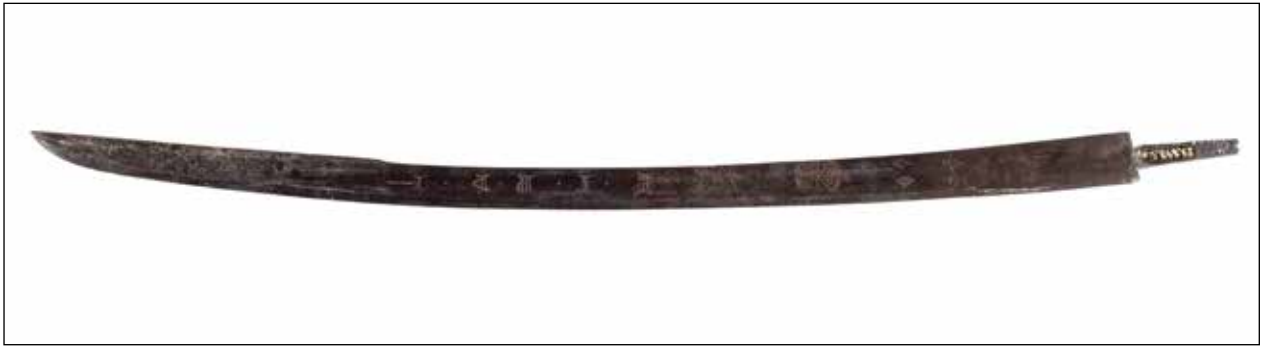
7. kép. A pallos pengéjébe tausírozott rozetták, akasztott ember képével, 1456 évszámmal. HOM TGY 92.29.1.
 (Fotó: Kiss Tanne István)
 Fig. 7. Damascened rosettes on the blade, with a figure of a man hanging, date 1456. HOM TGY 92.29.1. (Photo: Kiss Tanne István)

8. kép. Keleti formájú szablya, hüvellyel, 18. század. HOM TGY 78.123.1. (Fotó: Baranczó Benedek)
Fig. 8: Oriental shaped sabre with scabbard, 18th century. HOM TGY 78.123.1. (Photo by Benedek Baranczó)

9. kép. A szablya pengéjébe vésett hadijelvények. HOM TGY 78.123.1. (Fotó: Baranczó Benedek)
Fig. 9: War insignias engraved on the sabre blade. HOM TGY 78.123.1. (Photo by Benedek Baranczó)

10. kép. Magyar szablya, 17. század első fele, tausírozott díszekkel. HOM TGY 53.898.1. (Fotó: Baranczó Benedek)
 Fig. 10. Hungarian sabre, first half of the 17th century, with damascened ornaments. HOM TGY 53.898.1. (Photo by Benedek Baranczó)

11. kép. A szablya pengéjén látható tausírozott díszítés, illetve állat alakja. HOM TGY 53.898.1. (Fotó: Baranczó Benedek)
 Fig. 11. Damascened decoration on the blade, and the shape of an animal. HOM TGY 53.898.1. (Photo by Benedek Baranczó)

12. kép. Szablyapengébe tausírozott jelek (betűk?) HOM TGY 53.898.1. (Fotó: Baranczó Benedek)
 Fig. 12. Damascened signs on the saber blade (letters?) HOM TGY 53.898.1. (Photo by Benedek Baranczó)

13. kép. Magyar szablya, 18. század közepe. HOM TGY 53.902.1. (Fotó: Kiss Tanne István)
Fig. 13. Hungarian sabre, middle of the 18th century. HOM TGY 53.902.1. (Photo by István Kiss Tanne)

14. kép. Szablyapengébe vésett kettős kereszt, latin jelmondatokkal. HOM TGY 53.902.1.
(Fotó: Kiss Tanne István)

Fig. 14. Double cross engraved in the sabre blade with Latin motto. HOM TGY 53.902.1. (Photo by István Kiss Tanne)

15. kép. A szablya pengéjébe vésett Szűz Mária képe, alatta keretezett latin szöveggel. HOM TGY 53.902.1.
(Fotó: Kiss Tanne István)

Fig. 15. Image of the Virgin Mary engraved in the blade of the sabre, with framed Latin text below. HOM TGY 53.902.1. (Photo by István Kiss Tanne)

16. kép. Magyar szablya, 18. század közepe. HOM TGY 2019.12.1. (Fotó: Kiss Tanne István)
 Fig. 16. Hungarian sabre, middle of the 18th century. HOM TGY 2019.12.1. (Photo by István Kiss Tanne)

17. kép. Szablyapengébe finoman vésett hadijelvények, illetve bajuszos (török?) emberfej képével, tausírozás maradványaival.
 HOM TGY 2019.12.1. (Fotó: Kiss Tanne István)
 Fig. 17. Finely engraved war insignia and a moustached (Turkish?) head on the sabre blade, with remnants of damascened ornaments.
 HOM TGY 2019.12.1. (Photo by István Kiss Tanne)

18. kép. Kivételesen részletgazdag vésetek, bajuszos (török?) emberfej, illetve írásjelek, csillagászati szimbólumok, tausírozás maradványaival. HOM TGY 2019.12.1. (Fotó: Kiss Tanne István)
 Fig. 18. Exceptionally detailed engravings, moustached (Turkish?) head, letters, astronomical symbols, remnants of damascened ornaments.
 HOM TGY 2019.12.1. (Photo by István Kiss Tanne)

19. kép. Magyar huszárszablya, 18. század közepe. HOM TGY 2019.11.1. (Fotó: Baranczó Benedek)
Fig. 19. Hungarian hussar sabre, middle of the 18th century. HOM TGY 2019.11.1. (Photo by Benedek Baranczó)

20. kép: Pengébe vésett címer, alatta „Vivat Maria Theresia” felirattal. HOM TGY 2019.11.1. (Fotó: Baranczó Benedek)
Fig. 20. Coat of arms engraved on the blade, with the inscription 'Vivat Maria Theresia' below. HOM TGY 2019.11.1.
(Photo by Benedek Baranczó)

HERMAN OTTÓ
MÚZEUM